

РЕЦЕНЗІЯ

Ржевської Майї Юрїївни, доктора мистецтвознавства, професора, професора кафедри театрознавства Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого на дисертацію **Поспєлова Олега Олександровича** «Циркове мистецтво на західноукраїнських землях (кінець XVIII – XIX ст.)», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 026 «Сценічне мистецтво», галузь знань 02 Культура і мистецтво

Процеси неперервної реалізації кількісних і якісних змін, що притаманні сучасному соціокультурному простору, природним чином виявляються і в функціонуванні циркового мистецтва. Інтенсивності його розвитку в Україні як на творчому, так на організаційному рівнях цілком відповідає зростання інтересу науковців до цієї донедавна майже ігнорованої ними мистецької сфери. Про збільшення такої активності свідчить поява в останнє десятиліття низки дисертаційних досліджень, авторки яких (Ганна Курінна, Марина Малихіна, Світлана Шумакова, Олена Пожарська) зосереджувалися як на культурологічних, так і специфічно мистецтвознавчих аспектах пов'язаної з цирком проблематики теоретичного та історичного характеру. Однак, хронологічно їхні дослідження не виходили за межі XX – початку XXI ст. (ще точніше, останніх ста років).

Представлена до захисту дисертація О. Поспєлова присвячена історії цирку в Україні на набагато більш ранньому етапі його розвитку, який фактично відповідає добі романтизму в європейському мистецтві. Бурхливе століття європейських воєн і революцій особливим чином позначилося на українських територіях, що входили до складу Габсбурзької імперії. Розгляд проявів циркового мистецтва як складової соціокультурного простору того часу і характеристика «становлення та розвитку циркового мистецтва на західноукраїнських землях» (с. 2) постають як безперечно актуальні наукові завдання.

Робота складається з чотирьох розділів, в назві першого з яких заявлено характеристику теоретичних засад, історіографії, джерельної бази та методології дослідження. Розділи 2-4 чергуються за хронологічним принципом; у них здійснюється послідовний опис пов'язаних із цирковим

мистецтвом подій, що розгорталися у Львові, Чернівцях, а також Станіславові наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. (Розділ 2), у 1850–1880-ті рр. (Розділ 3), у 1890-х рр. (Розділ 4). В аналогічний спосіб (за десятиліттями) здійснено поділ на підрозділи. В них здобувач послідовно немов би реконструює циркове життя, посилаючись на історичні джерела.

Значний інтерес представляє матеріал підрозділу 1.4, особливо аналіз літератури XIX ст., присвяченої питанням цирку, де визначаються особливості різних циркових жанрів та їхня генеза, специфіка циркового життя тощо.

Цінність становлять Додатки, що містять сформовані здобувачем таблиці («Гастролі цирків, акробатичних труп, ілюзіоністів, звіринців у XIX ст.» у Львові та Чернівцях) та ілюстративний матеріал (рекламні оголошення, афіші тощо).

У процесі наукового пошуку застосовано методи джерелознавства, а також (поміж інших) описовий та компаративний методи.

Наукова новизна результатів дисертації зумовлена в першу чергу зверненням до величезного масиву історичних джерел, що зберігаються, зокрема, у фондах бібліотеки Ягеллонського університету та Австрійської національної бібліотеки, у тому числі матеріалів австрійської та німецької преси, польськомовних періодичних видань Львова, Чернівців та Станіслава, рекламної продукції (циркових афіш) тощо. Додамо до цього енциклопедично-довідкові та інші видання XIX ст. німецькою, англійською, французькою та польською мовами. Як результат, здобувачеві вдалося накопичити значний за обсягом фактичний матеріал, що відбиває реалії виступів циркових артистів у названих містах.

Теоретичне значення роботи зумовлене можливістю використання її матеріалів у подальших дослідженнях історії цирку в Україні як тривалого неперервного процесу. Викладений в дисертації фактичний матеріал може бути використаний для підготовки навчальних курсів закладів вищої освіти, як-от «Історія української культури», «Історія цирку та естради» і т. ін.

Основні положення дисертації розкриті в дев'яти статтях, вміщених у спеціалізованих фахових виданнях України, та одній статті в закордонному

науковому періодичному виданні (Польща). Апробація результатів дослідження здійснювалася на п'яти міжнародних наукових конференціях, про що свідчать опубліковані матеріали (тези) доповідей.

Сформулюємо деякі питання й зауваження, що виникли при ознайомленні з текстом роботи.

1. У дисертації неодноразово робиться акцент на тому, що в ХІХ ст. науковці не відносили циркові жанри (акробатику й кінний цирк) до числа красних мистецтв, до циркових артистів ставилися лише як до вправних (навіть віртуозних) виконавців трюків. Більше того, констатується, що і нині «наявний певний дуалізм думок з приводу «цирку»; і його статус у світовій науці є предметом дискусій» (с. 31). Якими, на думку здобувача, є критерії ставлення до цирку саме як до мистецтва?

2. Назви структурних елементів роботи починаючи від Розділу 2 розрізняються між собою лише датами, позаяк здобувач, на жаль, не скористався можливістю увиразнити в них сутність кожного з описаних періодів. Лишається також не до кінця розкритим питання про засади періодизації. Тим не менше, в роботі йдеться про «основні тенденції розвитку циркового мистецтва і особливості, характерні для досліджуваного регіону» (с. 26). Тож просила б коротко окреслити вектори циркового руху і якісні зміни, що відбувалися від періоду до періоду в розглядуваний часовий відтинок.

3. Низка зауважень стосуватиметься формальних характеристик роботи. Це, зокрема, недостатньо чітка узгодженість сформульованих у вступі завдань і загальних висновків дисертації. Одне з завдань (позначене літерою г) практично збігається з метою роботи. У формулюванні мети фігурує слово «дослідити» (с. 20); як результат, метою дослідження постає саме дослідження.

4. В якісно в цілому оформленому списку використаних джерел (усього 607 позицій) переважають власне історичні джерела і практично відсутні сучасні наукові праці як українських, так і зарубіжних дослідників (виняток – два підручники й посібник з естетики, а також книжка Пола Буїссака). Не зрозуміло, чому до бібліографії не включено наявні дослідження українського цирку.

Загальний висновок і оцінка дисертації.

Дисертація «Циркове мистецтво на західноукраїнських землях (кінець XVIII – XIX ст.)» є завершеним, самостійним дослідженням, виконаним на належному науковому рівні відповідно до п. 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами) та «Вимог до оформлення дисертації», затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40. Її автор Поспелов О. О. заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 026 Сценічне мистецтво.

Рецензент:

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри театрознавства
Київського національного університету
театру, кіно і телебачення
імені І. К. Карпенка-Карого

М. Ю. Ржевська

Підпис *М. Ю. Ржевської*
ЗАСВІДЧУЮ

НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

Людмила Гончарова Н.Д.